

Boeren Agroecologie Trainingshandboek

Voor Een Agroecologische Transitie

Oktober 2023

**UNIVERSITY
OF TWENTE.**

**nationale
wetenschaps
agenda**

Dankwoord

Dit trainingshandboek agroecologie is geschreven door Olcay Bingol, internationale beleidsmedewerker voor de European Coordination Via Campesina (ECVC) en Leonardo van den Berg, coördinerend lid van de werkgroep boeren agroecologie European Coordination Via Campesina (ECVC), met de bijdrage van Janneke Bruil van Cultivate Collective, Natalia Rastorgueva, onderzoeker aan de University of Gastronomic Sciences, Alessandra Turco, ECVC coördinerend lid van de werkgroep boeren agroecologie en Paola Migliorini, hoofddocent aan de University of Gastronomic Sciences.

Een grote waardering gaat uit naar de organisatoren, deelnemers en trainers van de ECVC lidorganisaties:

Land Workers' Alliance in het Verenigd Koninkrijk, Toekomstboeren in Nederland, FADEAR en Confédération Paysanne in Frankrijk, Le MAP/L'EPI in België, Ehne Bizkaia en SLG in Spanje die met hun succesvolle trainingsprogramma's en met hun ervaring en kennis hebben bijgedragen aan dit trainingshandboek. Een speciaal woord van dank gaat uit naar de Zuidelijke en Oostelijke regio in Afrika (SEAF) van La Via Campesina die met grote solidariteit het voorbereidingsproces van het handboek hebben gesteund.

Ondersteund door:

Dit project is gefinancierd door het onderzoeks- en innovatieprogramma Horizon 2020 van de Europese Unie onder subsidieovereenkomst nr.101000478. De inhoud van deze publicatie weerspiegelt niet noodzakelijkerwijs de mening van de Europese Unie. Meer informatie over het Europese project H2020-Agroecologie is hier te vinden: www.ae4eu.eu

Index

Achtergrond	5
1. Introduction	6
2. De basis: doelstellingen en doelgroep	7
2.1 Trainingsdoelen	7
2.2 De leerresultaten	7
2.3 De doelgroep	8
2.4 Een trainingsteam samenstellen en de training voorbereiden	9
3. De inhoud van agroecologische trainingen	11
4. Methodieken	23
4.1 Boer tot boer (P2P) methodiek en de Dialoog der Wijzen	23
4.2 Politieke en technische aspecten van agroecologie combineren	24
4.3 Veldbezoek en veldwerk integreren	27
4.4 “affecten” opwekken (emotionele betrokkenheid) en een cultuur van zorg opbouwen	28
5. Evaluatie van trainingssessies	30
Conclusie	33

Achtergrond

Dit trainingshandboek voor agroecologie verbindt principes en processen van trainingsactiviteiten met de focus op agroecologische transitie en de context van het werk dat de European Coordination Via Campesina¹ (ECVC) doet. Als vertegenwoordiger van kleine en middelgrote boerenorganisaties heeft ECVC een sterke focus op boeren agroecologie en speelt ze een belangrijke rol in het verspreiden van kennis over de agroecologische transitie.

Voor het AE4EU project² hebben lidorganisaties van ECVC, gedurende de looptijd van het AE4EU project, drie trainingsprogramma's in agroecologie ontwikkeld en uitgevoerd om zo de agroecologische transitie in Europa te bevorderen. De trainingsprogramma's zijn ontworpen om een weerspiegeling te zijn op de Nyéléni Verklaring van het International Forum voor Agroecologie³ (2015) over lerende agroecologie en op de visie van ECVC over boeren agroecologie⁴.

De richtlijnen zijn gebaseerd op theoretische kennis, praktische ervaring en uitwisselingen die in overweging moeten worden genomen voor een efficiënte opleiding over de agroecologische transitie. Verder leggen de richtlijnen een sterke focus op de basis, de Peasant to Peasant (P2P) of Boer tot Boer uitwisseling en de “diálogo de saberes” of “dialogo tussen manieren van weten” als een educatieve

aanpak met verschillende praktische activiteiten (bijeenkomsten, seminars, individuele lezingen, voordrachten, uitwisseling van ervaringen, veldbezoeken, etc.). Het handboek stelt voor om de methodiek van boer tot boer (P2P) te gebruiken, rekening houdend met de principes van horizontaliteit, peer-to-peer en participatie.

Dit trainingshandboek volgt het perspectief van de ECVC-visie op boeren agroecologie als een open proces, dat boeren, boerinnen en landwerkers in staat stelt om hun kennis in praktijk te brengen door gebruik te maken van de methodiek ‘leren door te doen’. En dit te versterken door middel van collectief werken en relatie maken met de omgeving. De uitbreiding van kennis wordt mogelijk gemaakt door het creëren van een netwerk van promotors, door het opleiden van trainers die de ervaringen in hun eigen gebied zullen uitbreiden. Deze positieve en proactieve relatie met de omgeving stelt hen in staat om hun productiemodel aan te passen aan de milieu- en klimaatomstandigheden, om productiecapaciteiten en -methoden te verbeteren. Om zo het verzet te implementeren en veerkracht met ecologische, sociaaleconomische en culturele duurzaamheid van landbouwsystemen te vergroten. Dit allemaal door middel van agroecologische boeren agroecologie.

1 www.eurovia.org

2 www.ae4eu.eu

3 boerenforum.files.wordpress.com/2021/12/211223-nyeleni-nl-web.pdf

4 www.eurovia.org/wp-content/uploads/2022/04/Agroecology_NL.pdf

1. Introduction

De definitie volgens ECVC van boeren agroecologie is een manier van leven, waarbij met de natuur wordt samengewerkt en niet ertegen, op weg naar duurzame landbouw. Ze beschouwt training- en leeractiviteiten als een belangrijk proces voor de transitie naar agroecologie. Agroecologie biedt oplossingen voor de grote ecologische, sociale, economische en politieke uitdagingen waar we vandaag de dag voor staan. Het is een levende praktijk, evenals een wetenschap en een sociaal-politieke beweging, opgebouwd en gekoesterd door mensen gedurende reeds duizenden jaren.

Volgens ECVC is trainen en leren een proces van permanente ontwikkeling en verspreiding van nieuwe kennis die voortkomt uit het delen van verschillende meningen en ideeën, en uit ontmoetingen van nieuwe ideeën met de werkelijkheid.

Agroecologie, vanwege haar kennisintensieve karakter, combineert traditionele, inheemse, boeren- en ervaringskennis met elementen van de moderne ecologische, sociale en agronomische wetenschap, waardoor een dialoog van wijsheden ontstaat. Hieruit worden principes voor het ontwerpen en beheeren van biodiverse en veerkrachtige boerderijen afgeleid en agroecologie scholen opgebouwd, die in

verschillende landen de agroecologische transitie bevorderen^{5 6 7 8}.

Dus, om een adequate interpretatie van de werkelijkheid te geven, zijn boeren bewegingen en organisaties die een diepgaande kennis hebben van het ecosysteem, zoals ze erin leven en interageren met de natuur, belangrijke actoren voor de training om het voorstellen en aannemen van politiek strategische richtingen, met een grotere kans op succes te doen slagen en het bereiken van zowel directe als strategische doelen⁹.

Transformatief agroecologisch leren, een collectieve strategie voor voedselsysteem transformatie, is gebaseerd op vier belangrijke kenmerken of kwaliteiten: horizontalisme; diálogo de saberes (transdisciplinair); het combineren van praktische en politieke kennis; en het opbouwen van sociale bewegingsnetwerken (Anderson et al. 2019).

Dit handboek werkt aan het systematiseren van inzichten en ervaringen en biedt richtlijnen voor transformatief agroecologisch leren, om de efficiëntie van agroecologische trainingsprogramma's in heel Europa te verbeteren.

5 Pimbert, M., Moeller, N. I., Singh, J., & Anderson, C. (2021). Agroecology. In Oxford Research Encyclopedias Oxford University Press. doi.org/10.1093/acrefore/9780190854584.013.298

6 FAO. (2019). Scaling up agroecology to achieve the sustainable development goals. In Proceedings of the 2nd FAO International Symposium on Agroecology. Rome: FAO.

7 Deguine, Jean & Gloanec, Caroline & Laurent, Philippe & Ratnadass, Alain & Aubertot, Jean-Noël. (2017). Agroecological Crop Protection. 10.1007/978-94-024-1185-0.

8 Migliorini, P., & Lieblein, G. (2016). Facilitating transformation and competence development in sustainable agriculture university education: an experiential and action oriented approach. Sustainability, 8(12), 1243.

9 agroecologia-socla2015.net/

2. De basis: doelstellingen en doelgroep

Voor ECVC biedt agroecologie ruimte aan boeren, boerinnen en landwerkers om op een collectieve manier kennis en praktische vaardigheden te ontwikkelen op het gebied van boeren agroecologie, om duurzame agrarische voedselproductie systemen in heel Europa en daarbuiten te bevorderen. Tegelijkertijd wordt een sterker netwerk van boeren gecreëerd met een beter begrip van hun rechten en een versterkte stem voor de positieve verandering die zij willen zien. In plaats van een eenmalige gebeurtenis zien we training als een doorlopend proces van leren en uitwisselen.

2.1 Trainingsdoelen

Om de algemene kennis over boeren agroecologie te verbeteren en het begrip te standaardiseren bij boeren op alle niveaus en ook bij andere actoren in voedselsystemen zijn de specifieke doelstellingen van een boeren agroecologie training:

1. Verbeteren van de algemene kennis van de diverse aspecten van boeren agroecologie en dit op alle niveaus onder boeren en andere actoren in voedselsystemen, geworteld in een waardering als de sociaal-ecologische, culturele en economische waarden van traditionele boeren kennisystemen;
2. Opbouwen van een sterk netwerk van boeren die kennis hebben van hun praktijken en met één stem kunnen spreken om te pleiten voor een wereldwijde transitie naar boeren agroecologie;
3. Ontmaskeren van de mythes over de geïndustrialiseerde voedselsystemen en een diepgaande analyse ervan bevorderen, terwijl boeren hun rechten op voedselproductie en voedselsoeverei-

niteit kunnen toepassen.

4. Bevorderen van de agro-bio diversificatie van boerderijen en hun rol in financiële en agrarische autonomie.
5. Initiëren van voedselsysteem initiatieven door de ontwikkeling van voedselsysteem plannen voor boerderijen en gemeenschappen om de transitie naar boeren agroecologie te ondersteunen.
6. Initiëren van trainingsprogramma's gericht op vrouwen om hun capaciteit en rol te versterken door solidaire initiatieven te bieden en hen te ondersteunen;

2.2 De leerresultaten

Na afloop van het programma moeten de deelnemers in staat zijn om:

1. Te begrijpen wat boeren agroecologie is en wat het niet is, en deze belangen correct behartigen.
2. De principes van boeren agroecologie te identificeren.
3. De dringende noodzaak te rechtvaardigen voor een transitie naar boeren agroecologie en voedselsoevereiniteit.
4. Begrijpen hoe je een evenwichtig, rechtvaardig en eerlijk voedselsysteem kunt opbouwen door middel van agroecologie.
5. De socio-ecologische en economische waarden van traditionele landbouwkundige kennisystemen in agroecologische omgevingen waarderen.
6. Bevorder van agro-bio diversificatie van boerderijen en hun rol in financiële en boerderij autonomie.
7. Het opbouwen en versterken van sociale be-

wegingen en allianties voor duurzame voedsel-systemen.

8. Bepalen van hun rol en die van andere actoren bij het opbouwen van een evenwichtig, rechtvaardig en transparant voedselsysteem.

9. Ontwikkelen van plannen om boeren agroecologie op boerderij- en gemeenschapsniveau in praktijk te brengen.

10. Op de juiste manier trainingsrichtlijnen gebruiken om trainingsprogramma's te ontwikkelen op basis van hun behoeften.

11. De hulpbron zijn die informatie overdraagt over bestaand beleid en wetgeving voor agroecologie, om te pleiten voor een betere agroecologische transitie.

2.3 De doelgroep

De eerste doelgroep voor de agroecologische trainingsprogramma's in La Via Campesina zijn boeren en boerinnen, waaronder boerenleiders, nieuwe boeren/nieuwkomers, jongeren, vrouwen of een mix.

Leiders en organisatoren van gemeenschappen, leiders en facilitatoren van netwerken voor voedsel- en landbouwsystemen, producenten in de verwerkende industrie, actoren in de korte keten zoals distributeurs, coöperaties, netwerken, activisten en/of onderzoekers kunnen ook deel uitmaken van de doelgroep van agroecologie opleidingen.

Hoe dan ook moet elke training gericht op agroecologische transformatie altijd de boeren centraal stellen als de belangrijkste actoren.

Naast boeren zijn activisten (zowel in de stad als op het platteland) een belangrijke doelgroep. Activisten kunnen heel wat informatie hebben en zijn geëngageerd om veranderingen teweeg te brengen in de rurale wereld, maar hun begrip van en ervaring met de realiteit en praktijken van het rurale leven en de rurale productie is veelal beperkt. De interactie tussen activisten en boeren in een training setting kan bijdragen aan het opvullen van kennisleemtes en tegelijkertijd waardevolle politie-

Le MAP, België: Boeren opdelen naargelang hun ervaring

Le MAP heeft een eigen trainingscentrum, genaamd "L'Ecole Paysanne Indépendante" (de Onafhankelijke Boeren School). In hun training werden ze geconfronteerd met de uitdaging dat de deelnemers een zeer verschillende achtergrond hadden. Als oplossing verdeelden ze de deelnemers in verschillende groepen op basis van hun ervaring en kennis. De activiteiten werden ontwikkeld op basis van hun achtergronden. Er is bijvoorbeeld een klasgroep voor kinderen van boeren met een agroecologische achtergrond. Een andere, meer ervaren groep wordt meegenomen op boerderij excursies, gevolgd door gesprekken over wat ze observeerden.

Toekomstboeren, Nederland: Boeren en activisten verenigen.

De agroecologische training van Toekomstboeren wordt vaak georganiseerd in samenwerking met het Nederlandse Agroecologie Netwerk. Ze richten zich op een combinatie van boeren, onderzoekers en activisten. Meer dan een derde van de deelnemers zijn over het algemeen boeren. De activisten en onderzoekers komen uit verschillende groepen, met een sterke nadruk op de klimaat- en de-kolonisatie bewegingen. De diversiteit van de deelnemers is vrij breed, maar het kan nog beter (zoals bijvoorbeeld het opnemen van mensen van kleur, of mensen actief in de LGBTQI-gemeenschap).

ke lessen bieden aan beide doelgroepen.

Lokale of regionale beleidsmakers zijn niet vaak een doelgroep. Door hun op een bepaalde manier toch te integreren kunnen ze meer te weten komen over de realiteit en de politieke uitdagingen waar de boeren tegen aan kijken. Lokale beleidsmakers kunnen bijvoorbeeld betrokken worden via een excursie naar boeren hun velden, hun boerderij, hun transformatie ruimte of via een evenement voor gemeenten. Vertegenwoordigers van lokale besturen uitnodigen om ruimte te creëren voor dialoog of debat met deelnemende boeren over belangrijke beleidslijnen kan lessen opleveren en mogelijkheden bieden om problemen op te lossen. Door vertegenwoordigers van lokale besturen of gemeenten als spreker bij de training te betrekken, kan er ruimte ontstaan voor levendige debatten en het oplossen van problemen. Het is wel belangrijk om in te zien dat het hoofddoel in dat geval beleidsbeïnvloeding kan worden, wat afwijkt van de leerdoelen.

Bij het selecteren van een publiek is het belangrijk om aandacht te hebben voor:

- **Diversiteit:** Maak ruimte voor vrouwen, gender en andere diversiteiten, en jongeren,
- **Afstand:** Bekijk voor welke deelnemers virtuele training toegankelijker is en voor wie training ter plaatse een optie is. Dit kan sterk verschillen per doelgroep en per geografische regio; zorg voor gemakkelijke toegang tot het trainingsmateriaal.
- **Tijd van boeren en landarbeiders:** Timing moet vooraf worden vastgelegd in overleg met de boeren, in relatie tot het werk op de boerderij en de seizoensgebonden werkdruk.
- **Kennis- en ervaringsniveau:** Hou rekening met verschillende kennis- en ervaringsniveaus van de deelnemers.

2.3 Een trainingsteam samenstellen en de training voorbereiden

1. Belang van een trainingsteam samenstellen: Het trainingsteam moet betrokken zijn bij alle fasen van de training, inclusief voorbereiding, uitvoering en activiteiten na de training. Dit zorgt voor consistentie en continuïteit tijdens het hele proces.

2. Trainers als facilitators: Afhankelijk van de duur van de training is het aan te raden om twee facilitators te hebben die afwisselend de training leiden en ondersteunen. Dit zorgt voor meer betrokkenheid en voorkomt vermoeidheid en fouten.

3. Ondersteunend personeel: Ondersteunend personeel speelt een cruciale rol bij het voorbereiden van trainingsmateriaal, het afhandelen van logistieke zaken zoals het fotokopiëren van documenten en het assisteren van de facilitators tijdens de training.

4. Documentatie: Het is belangrijk om iemand aan te stellen die de training documenteert door middel van notities en fotografie, de belangrijkste informatie vastlegt en een trainingsverslag opmaakt.

5. De leergids doornemen: De trainer of het trainingsteam moet de leergids (handboek) herzien in samenwerking met de organisatie die betrokken is bij de training. Dit zorgt voor een gemeenschappelijk begrip van de methodiek, het materiaal en de achtergrond van elke sessie.

6. Voorbereidingen van de training: De trainer of het trainingsteam moet vooraf de rollen en verantwoordelijkheden voor elke sessie bepalen. Ze moeten een lijst maken van noodzakelijke voorbereidingen, benodigd materiaal, verantwoordelijkheden en timing.

7. Repetitie: Een repetitie voorzien, voorafgaand aan de training, zodat de trainer of het trainingsteam elke sessie kan doorlopen en oe-

fenen is belangrijk. Dit zorgt voor een soepele uitvoering en identificeert eventuele hiaten in materiaal of processen.

8. Technische achtergrond en facilitering: De trainer of het trainingsteam moet tijd voorzien om de technische achtergrond die in de sessies aanbod komt te begrijpen en om hun facilitatie vaardigheden te verbeteren.

Door deze aanbevelingen op te volgen, kan het trainingsteam een trainingssessie effectief voorbereiden en geven, wat resulteert in een succesvolle en impactvolle leerervaring.

Zodra de doelgroep is bepaald en het pad duidelijk is, moeten de educatieve activiteiten worden ontworpen en gepland. De voorbereiding van de training omvat de volgende elementen:

- Leerdoelen (een juiste en duidelijk geformuleerde doelstelling bepaalt alle trainingsactiviteiten)
- Beslissing over de inhoud - hangt af van het gestelde doel en het geselecteerde publiek (relevantie, kwaliteit en diepgang van de inhoud)
- De pedagogische aanpak en de methodieken
- Een plan van aanpak voor de documentatie van leerervaringen en resultaten (inclusief het vastleggen van foto's of video's)
- Een team van trainers/facilitators samenstellen
- Het formuleren van een aantrekkelijke uitnodiging voor deelnemers

Om ervoor te zorgen dat de training relevant is, kunnen facilitators/trainers bij het opmaken van de training vragen naar de verwachtingen en ervaringen van de deelnemers. Door rekening te houden met de verwachtingen en ervaringen van de deelnemers, kan de training worden afgestemd op hun specifieke behoeften en kan er een aantrekkelijke en efficiënte leeromgeving worden gecreëerd.

Het planningsproces moet een duidelijke agenda bevatten met methodiek, doelstellingen en resultaten, samen met de documenten voor elke sessie.

3. De inhoud van agroecologische trainingen

Er zijn variaties in operationele gebieden en praktijken binnen de boeren agroecologie. In plaats van een eindeloze lijst van praktijken te geven voor elk onderdeel, dient het programmaoverzicht daarom als leidraad. De facilitators/trainers die het programma verzorgen hebben de verantwoordelijkheid om de verschillende praktijken van de deelnemers te identificeren en eruit te halen, en het delen van ervaringen uit de praktijk mogelijk te maken. Ze moeten zich richten op de kennis van de best practices binnen elk onderdeel, terwijl ze binnen het kader van de belangrijkste leergebieden blijven.

Dit trainingshandboek volgt het perspectief van het ECVC, namelijk boeren agroecologie is een open proces, dat de boeren in staat stelt om hun kennis in praktijk te brengen met behulp van 'ervaringsgericht leren', en deze te versterken vanuit collectief werk en relatie met de omgeving. De verspreiding en uitbreiding van kennis wordt mogelijk gemaakt door het creëren van een netwerk van promotoren, door het opleiden van trainers die de ervaringen in hun eigen gebied zullen dupliceren. Deze positieve en proactieve relatie met de omgeving stelt hen in staat om hun productiemodel aan te passen aan de milieu- en klimaatomstandigheden, om de productiecapaciteiten en -methoden te verbeteren, om het verzet te implementeren en hun veerkracht en

ecologische, sociaaleconomische en culturele duurzaamheid van landbouwsystemen te vergroten door middel van boeren agroecologie.

Om ervoor te zorgen dat de training praktisch is, moeten facilitators/trainers rekening houden met de verwachtingen van de deelnemers met betrekking tot het boeren-agroecologisch leren en hun ervaringen binnen de groep met betrekking tot specifieke concepten. Deze informatie kan gebruikt worden als basis voor het selecteren van praktische elementen die aansluiten bij de respectievelijke onderdelen van het trainingsprogramma. Door de verwachtingen en ervaringen van de deelnemers mee te nemen, kan de training worden afgestemd op hun specifieke behoeften en kan een meer aantrekkelijke en effectieve leeromgeving worden bevorderd.

Een van de belangrijkste doelstellingen van agroecologische opleidingen is het inbrengen van zowel de praktijken als politieke aspecten van agroecologie en dit vanuit het standpunt van de realiteit van boer en boerin. Het begrijpen van de praktijken in hun politieke context kan helpen om boeren te verbinden met anderen in het voedselsysteem, met name burgers. Een manier om dit te doen is door praktijken te koppelen aan overheidsbeleid dat bestaat (of ontbreekt) op verschillende niveaus (zie ook paragraaf 3.2).

FADEAR, Frankrijk: Diagnose van de Boerenlandbouw

FADEAR en haar netwerk zijn opgebouwd rond het Handvest van de Boerenlandbouw. Ze trainen leden en activisten van de Confédération Paysanne en ondersteunen boeren die hun praktijken willen verbeteren, de autonomie van hun boerderij willen ontwikkelen, de kwaliteit van hun producten willen verbeteren of hun activiteiten willen diversifiëren. Een van de manieren waarop FADEAR boeren ondersteunt is met het Diagnosetool voor boerenlandbouw. Hiermee kunnen boeren de staat van hun boerderij beoordelen aan de hand van specifieke indicatoren en mogelijkheden voor verbetering identificeren. In een korte cursus van één dag wordt het diagnose-instrument geïntroduceerd en wordt de geschiedenis van de boerenlandbouw uitgelegd. Daarna krijgen de deelnemers de kans om het instrument toe te passen op verschillende boerderijen die ze bezoeken. Op die manier biedt deze korte cursus de deelnemers ook de kans om uit te wisselen met andere boeren, andere praktijken te ontdekken en nieuwe perspectieven te krijgen op het beheer van hun eigen boerderij.

Land Workers Alliance, VK: Agroecologische principes in relatie tot landbouwpraktijken

De Land Workers Alliance stelt boeren in staat om door middel van training een goed begrip van agroecologie te ontwikkelen. Dit kan gebruikt worden om hun eigen landbouw uitdagingen te analyseren en te starten met het ontwikkelen van agroecologische oplossingen om deze uitdagingen het hoofd te bieden. De training koppelt agroecologische principes aan landbouwpraktijken en -processen die de afhankelijkheid van externe inputs verminderen en de transformatie van landbouw- en voedselsystemen ondersteunen. In de loop van twee dagen verkennen de deelnemers verschillende definities en principes van agroecologie en verwerven ze vaardigheden in systeemdenken om landbouwproblemen te analyseren en oplossingen te bedenken. Ze zijn getuige van agroecologische praktijken en systemen in actie en leren zo het belang van de sociaal-politieke dimensies van agroecologie.

Agroecologie trainingen kunnen inzoomen op specifieke onderwerpen, bijvoorbeeld de principes van agroecologie, boeren zaadvermeerdering, toegang tot land, landwerkers en migratie, handel, de VN Verklaring over de Rechten van de Boeren etc. Hieronder volgt een overzicht van mogelijke onderwerpen voor een agroecologie opleiding.

ONDERWERP	ELEMENTEN	HULPBRONNEN/ACHTERGRONDDOCUMENTEN
<p>Hoe organiseren boerenbewegingen/organisaties zich?</p>	<p>Boeren strijden om hun rechten te verdedigen op lokaal, nationaal en internationaal niveau en om de planeet op een duurzame, waardige en gezonde manier te voeden door middel van voedselsoevereiniteit en boeren agroecologie.</p> <p>Eerlijke en duurzame landbouwsystemen kunnen worden samengevat in drie kernconcepten: voedselsoevereiniteit, agroecologie en de rechten van boeren, boerinnen en landwerkers. Deze drie concepten vullen elkaar aan en vormen samen de essentie van onze politieke visie.</p>	<p>Organisatie en strategie van sociale bewegingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • viacampesina.org/en/who-are-we/what-is-la-via-campesina/ • www.eurovia.org/about-us/ <p>Inleiding tot Europees beleid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/working-groups/european-policies/ <p>Een oproep aan de Europese instellingen - Manifest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/publications/manifesto-for-agricultural-transition-to-address-systemic-climate-crises/ <p>Inleiding tot mondiaal beleid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/working-groups/global-governance/ <p>Inleiding tot landwerkers en migratie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/working-groups/rural-workers-and-migration/ <p>Inleiding tot handel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/working-groups/trade/ <p>Inleiding tot Agrarische hervorming en toegang tot hulpbronnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/working-groups/agrarian-reform-and-access-to-natural-resources/ <p>Inleiding tot rechten van boeren en boerinnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/working-groups/peasants-rights/ <p>Inleiding tot jongeren, vrouwen, gender en seksuele diversiteit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/working-groups/youth/ • www.eurovia.org/working-groups/women/ • www.eurovia.org/working-groups/gender-and-sexual-diversities/ <p>Politieke standpunten over diverse onderwerpen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/our-policy-positions/

ONDERWERP	ELEMENTEN	HULPBRONNEN/ACHTERGRONDDOCUMENTEN
Wat is boeren agroecologie?	Boeren agroecologie is niet alleen een duurzame landbouwpraktijk, maar houdt ook rekening met de relatie tussen mensen, planten, dieren en hun omgeving; de ECVC-benadering van boeren agroecologie, de Nyeleni Verklaring over Agroecologie en de FAO- en HLPE-principes van agroecologie en het voedselsoevereiniteit concept van La Via Campesina.	Verklaring van ECVC over Agroecologie (2014): <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/publications/agroecology-transforming-society-through-food-production-and-the-peasant-struggle/
	Boeren agroecologie vraagt om systemische verandering en het is een politieke beweging. De principes van boeren agroecologie omvat: een Milieudimensie van agroecologie + Politieke, Sociale en Culturele Dimensies van Agroecologie + een Economische dimensie van agroecologie	Boeren Agroecologie volgens ECVC (2022): <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/wp-content/uploads/2022/04/Agroecology_EN.pdf
	Wat is voedselsoevereiniteit en de relatie tussen voedselsoevereiniteit en agroecologie?	Nyeléni Verklaring van het International Forum voor Agroecologie: <ul style="list-style-type: none"> • www.foodsovereignty.org/wp-content/uploads/2015/02/Download-declaration-Agroecology-Nyeleni-2015.pdf
	De basisconcepten, structuren en woordenschat van agroecologie, voedselsoevereiniteit, klimaatrechtvaardigheid, boerenrechten.	FAO “De 10 elementen van agroecologie als leidraad voor de transitie naar duurzame voedsel- en landbouwsystemen”: <ul style="list-style-type: none"> • www.fao.org/3/i9037en/i9037en.pdf
	Agroecologie als verzet en transformatie.	<ul style="list-style-type: none"> • viacampesina.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2016/12/2016-12-14-Nyeleni_Newsletter_Num_28_EN.pdf

OND.	ELEMENTEN	HULPBRONNEN/...
Wat is boeren agroecologie?	Om organisaties te versterken, moet agroecologie werking gebeuren via collectieve horizontale processen, niet via geïndividualiseerde projecten.	<p>HLPE - Agroecologische en andere innovatieve benaderingen voor duurzame landbouw en voedselsystemen die de voedselzekerheid en voeding verbeteren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.fao.org/3/ca5602en/ca5602en.pdf
	Capaciteit opbouwen voor strijd en transitie, niet om zich te conformeren, is de sleutel.	<p>Verklaring van het Forum voor voedselsoevereiniteit, Nyéléni 2007:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nyeleni.org/en/declaration-of-nyeleni/ <p>Voedsel Soevereiniteit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/wp-content/uploads/2021/04/FOOD_EN.pdf
	Het in vraag stellen en transformeren van structuren in plaats van ze te reproduceren is essentieel voor de transformatie van de samenleving	<p>Voedselsoevereiniteit Nu! Een diepgaande gids:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/wp-content/uploads/2018/02/FINAL-EN-FoodSov-A5-rev6.pdf
	Er is nood aan erkenning en promotie van agroecologie door intergouvernementele instellingen, regeringen, universiteiten en onderzoekscentra.	<p>Verklaring van organisaties van kleinschalige voedselproducenten en maatschappelijke organisaties op het internationale symposium over agroecologie bijeengeroepen door de FAO, 2018:</p> <ul style="list-style-type: none"> • viacampesina.org/en/declaration-at-the-ii-international-symposium-on-agroecology/
	De aanbevelingen van de deelnemers aan het 'International Symposium on agroecology for food security and nutrition' van de FAO	<ul style="list-style-type: none"> • www.fao.org/3/i7604e/i7604e.pdf
	Analyseren en begrijpen van het belang van de Rechten van boeren, boerinnen en landwerkers bepaald door de Verenigde Naties(UNDROP). Dit als collectieve dimensie van deze vastgestelde rechten, die boeren en andere plattelandsgemeenschappen als groep beschermt, bij het collectief beheer van natuurlijke hulpbronnen, besluitvormingsprocessen en participatie.	<ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/publications/lvcs-publication-undrop-book-of-illustrations/

ONDERWERP	ELEMENTEN	HULPBRONNEN/ACHTERGRONDDOCUMENTEN
<p>De biodiversiteit op de boerderij beschermen en ontwikkelen –</p> <p>INLEIDING</p>	<p>Agro-biodiversiteit in haar verschillende vormen is de basis van samenleven en overleven op aarde</p>	
	<p>Diversiteit van gewassen, dieren, zaden en bodem, technologieën voor behoud van biodiversiteit, GGO's, genoom technieken en hun invloed op landbouw en leven.</p>	
	<p>De uitdagingen van het behoud van inheemse biodiversiteit (voedselsoevereiniteit, afhankelijkheid van inputs, aanpassen aan de grond en aan klimaatverandering, enz.)</p>	
<p>Recht op en toegang tot grond;</p> <p>Bodemgezondheid, bodemvruchtbaarheid en vruchtwisseling</p>	<p>De lang gevraagde realisatie van het recht op land zoals gedefinieerd in Artikel 17 van de UNDROP wordt vandaag bedreigd: concentratie en landroof leiden tot het verdwijnen van boerderijen, de stijging van grondprijzen, de ontvolking van plattelandsgebieden en de industrialisatie van landbouwpraktijken. Er moet een Europees kader voor landbeheer komen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • eurovia.org/publications/proposal-for-an-eu-land-directive/
	<p>Beleid van de overheid ter ondersteuning van jongeren in de landbouw, vestiging van jonge boeren en generatiewissel, toegang tot grond, in het kader van voedselsoevereiniteit.</p>	
	<p>De vele mogelijkheden verkennen om toegang tot land voor agroecologie te garanderen, van concrete strijd om grond tot lokale en nationale politieke transformatie, om door middel van actie te reageren op de noodzaak om nieuwe commons op te richten.</p>	<p>Wortels van veerkracht - Grondbeleid voor een agroecologische transitie in Europa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eurovia.org/wp-content/uploads/2021/02/rootsofresilience_online-light2.pdf
	<p>Het belang van bodemorganismen en bodemstructuur voor de gezondheid van de bodem</p>	<p>PESTICIDES OUT !</p> <ul style="list-style-type: none"> • eurovia.org/wp-content/uploads/2018/04/ECVC_Out-Pesticides-Brochure_EN_2018.pdf

ONDERWERP	ELEMENTEN	HULPBRONNEN/...
Recht op en toegang tot grond; Bodemgezondheid, bodemvruchtbaarheid en vruchtwisseling	<p>De verschillende bodemtypes identificeren op basis van textuur en structuur en de kennis van bodemanalyses op de agroecologische boerderij. De rol en het belang van organisch materiaal in de bodem definiëren (watervasthoudend vermogen, beluchting, nutriënten bank, kationenuitwisselingscapaciteit).</p>	
	<p>Bodem, plant en water relaties (de complexe relatie tussen de drie elementen)</p>	
	<p>De rol en impact van diverse teelt. Verschillende methoden om de bodemvruchtbaarheid te verbeteren. Onderscheid van gewas families om succesvol rotaties te plannen en uit te voeren. De processen achter het opbouwen en onderhouden van een efficiënt composteringssysteem.</p>	
	<p>Verschillende methoden voor het verbeteren van de bodemvruchtbaarheid in veranderende bodems. Identificatie van gewas families om succesvolle rotaties te plannen en uit te voeren.</p>	
	<p>De producten die worden gebruikt voor "gewasbescherming" en die ontstaan vinden in synthetische scheikunde, synthetische biologie en/of die het terrein van de nanotechnologie betreden.</p>	
	<p>Bodem- en waterhuishouding, technieken voor wateropvang en waterbeheer in het veld, controle van afvloeiing, watervervuiling.</p>	
	<p>Recycleren van nutriënten en verbeterde efficiëntie van ecologische processen als basis voor productieve agro-ecosystemen.</p>	
	<p>Ecologisch beheer van plagen, onkruid en bodemvruchtbaarheid voor een betere productiviteit met minimale tot geen externe inputs.</p> <p>Beperking van klimaatverandering door systemisch koolstofbeheer.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • eurovia.org/publications/ecvc-publication-carbon-farming-a-new-business-model-for-who/

ONDERWERP	ELEMENTEN	HULPBRONNEN/ACHTERGRONDDOCUMENTEN
Machtsverdeling	<p>De macht en controle over het voedselsysteem - corporate capture. Hoe systemen zoals patriërchaat, klasse en racisme het besluitvormingsmechanisme in gemeenschappen, boerderijen en organisaties beïnvloeden.</p>	<p>Het PAD van boeren en volks feminisme in la Via Campesina:</p> <ul style="list-style-type: none"> • viacampesina.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2021/11/VIA-CAMPESINA-feminismo-campesina-y-popular-DIGITAL-ENGLISH2.pdf
	<p>Erkenning van de rol van vrouwen, jongeren en kinderen in de besluitvorming en het bewerkstelligen van positieve verandering</p>	
	<p>Gender en seksuele diversiteit en politieke identiteiten.</p>	<p>Plattelandsdiversiteit omarmen: Genders en seksualiteit in de boerenbeweging:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/publications/embracing-rural-diversity-genders-and-sexualities-in-the-peasant-movement/
	<p>Vrouwelijke waarden van zorg, evenwicht en solidariteit als basis voor agroecologie</p>	<p>Landbouwcollectief ter ondersteuning van gendergelijkheid - de Bizkaigane boerderij: Peasant Agroecology According to ECVV (2022):</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/wp-content/uploads/2022/04/Agroecology_EN.pdf
Introductie van 'AE-praktijken	<p>Bodembedekking, geïntegreerde land- en veeteelt, duurzame wijnbouw, geïntegreerde bestrijding van schadelijke organismen, agrobosbouw, biodynamische landbouw, interactie tussen planten, regeneratieve landbouw, permacultuur, synergetische landbouw, verminderde grondbewerking, deugdzame landbouwtechnieken, zoals water- en bodembewaking, boeren-zaden systemen, het mengen, roteren en diversifiëren van gewassen, het uitzetten van nuttige insecten en het gebruik van handarbeid en tractie door dieren.</p>	

OND.	ELEMENTEN	HULPBRONNEN/...
VELD- WERK	Bodemmonsterring en analyse van de voedingsamenstelling van de bodem - (toepassing van kalk of as voor pH-correctie, mestgift)	
	Basaal verband technieken (Mestbehandeling, Compost, Vermicompost, Bio Meststof, Biochar, Groenbemesting)	
	Top verband (Vloeibare mest, Gefermenteerde Bio Meststof)	
	Organische stof in de bodem en zijn rol in de fysische en chemische eigenschappen van de bodem.	
	Benaderingen van het beheer van bodemvruchtbaarheid om het gehalte aan organische stof in de bodem te verhogen: mulchen, groenbemesting en bedekte teelten, enz.	
Boeren- zaden systemen en bio- diversiteit van cultuur- gewassen.	Zaden van boeren, het recht van boeren op zaden en hun autonomie op het gebied van zaden. De maatschappelijke belangen van het behoud van gewas biodiversiteit en het recht van boeren om een deel van hun oogst te zaaien	<p>Belangrijke documenten van het ECVC: Zaden en genetisch gemodificeerde organismen (GGO's):</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/working-groups/seeds-and-genetically-modified-organisms-gmos/
	UNDROP en ITPGRFA: Wettelijke erkenning van de rechten van boeren op zaden. Selectie schema's, de invloed van geteelde variëteiten op het productiesysteem, het belang van het ontwikkelen van zaad autonomie op eigen boerderij in samenwerking met andere boeren in het gebied.	<p>Verhaal van het Zaad Strijden tegen de privatisering van het leven:</p> <ul style="list-style-type: none"> • viacampesina.org/en/publication-seed-stories-fighting-against-the-privatisation-of-life/
	Zaad rechten en -wetgeving op nationaal, regionaal en internationaal niveau. De belangrijkste obstakels voor het gebruik van boerderij eigen zaad en de rechten van boeren in deze kwestie.	<p>Verklaring van de Verenigde Naties over de rechten van boeren, boerinnen en landwerkers:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/wp-content/uploads/2020/04/UNDROP-Book-of-Illustrations-I-EN-I-Web.pdf

OND.	ELEMENTEN	HULPBRONNEN...
Boeren-zaden systemen en biodiversiteit van cultuurgewassen.	De wettelijke kaders die systemen van boeren-zaden uitsluiten en criminaliseren. Het UPOV Verdrag: een internationaal kader ontwikkeld voor en door het industriële zaaizaad systeem en de Europese wetgeving over het vermarkten van zaden schendt de rechten van boeren om hun zaden uit te wisselen en te verkopen.	ITRPGRFA: • fao.org/plant-treaty/en/
	Het regelgevend kader voor zaden en GGO's: intellectuele eigendoms wetten, octrooiwetgeving. De economische wereld van zaden: belangrijkste zaadbedrijven en industrieën, strategie van industriëlen om nieuwe GGO's op te dringen, etc. De kwesties naar voor brengen die spelen in de strijd tegen oude en nieuwe GGO's.	Het opnemen van het recht van boeren op zaden in de Europese wetgeving: • eurovia.org/wp-content/uploads/2021/10/Publication_Incorporating-Peasants-Rights-to-Seeds-in-European-Law_EN.pdf
	De belangrijkste obstakels voor het gebruik van eigen boeren-zaden: het gebruik van de F1 hybridisatietechniek door de zaadindustrie, de Europese zaad- en intellectuele eigendoms wetgeving (patenten, kwekersrechten etc.). De verschillende precisie niveaus van de technische, juridische, economische en politieke kennis van de strijd tegen GGO's en de privatisering van het leven.	
	De verschillende technieken van genoom modificatie, zowel oude (celfusie, mutagenese, transgenese etc.) als nieuwe (in vitro celvermenigvuldiging, gerichte mutagenese etc.) en voorstellen om zaad autonomie op boerderijniveau te ontwikkelen.	
	Regelgevende kaders met betrekking tot commerciële zaden en boeren-zaden systemen en de eisen en verzoeken van ECVV voor een coherent Europees regelgeving	
	De uitdagingen van het behoud van gewassen biodiversiteit (voedselsoevereiniteit, afhankelijkheid van inputs, genetische homogenisering en gezondheid, kwetsbaarheid, enz.)	
	De voordelen van winterhardheid en aanpassingsvermogen van planten aan de lokale bodem, klimaat en agronomische omgeving.	
	De maatschappelijke uitdagingen van het behoud van inheemse biodiversiteit.	

OND.	ELEMENTEN	HULPBRONNEN/ACHTERGRONDDOCUMENTEN
Dierlijke biodiversiteit op de boerderij	<p>Selectie uitsluitend op basis van het criterium 'productiviteit per dier' gaat ten koste van andere voordelen waarop geselecteerd kan worden en beperkt het productiesysteem en de fokpraktijken. De genetische selectieproblematiek op bedrijfsniveau en het identificeren van de relevante selectiecriteria (prestatie, levensduur, winterhardheid etc.)</p>	<p>ECVC-publicatie: Veehouderij in de Europese Unie: ondersteuning van een ambitieuze overgang naar boerenlandbouw:</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/wp-content/uploads/2023/02/ECVC-2023-ENG-Livestock.pdf
	<p>De voordelen van winterhardheid en de aanpassing van dieren aan de specifieke gebiedskennmerken. De juridische, technische en commerciële beperkingen die de ontwikkeling van de fokkerij door boeren belemmeren.</p>	<p>Boek "La biodiversité animale à la ferme" - Confédération paysanne</p>
	<p>Het onderscheid tussen individuele genetische prestaties en aanpassing aan het systeem als geheel (omgeving, fokpraktijken enz.). Boeren Praktijken die de ontwikkeling van de autonomie van het fokstelsel en de toename van genetische diversiteit mogelijk maken (massaselectiepraktijken, beslissingsautonomie, enz.)</p>	<p>Wereld Actieplan voor dierlijke genetische hulpbronnen - Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO) - 2007</p>
	<p>De oorsprong van piramidale dieren selectie en met als gevolg de afname van genetische diversiteit.</p>	<p>De Wilderswils verklaring over de diversiteit van de veestapel - La Via Campesina:</p> <ul style="list-style-type: none"> • viacampesina.org/en/wilderswil-declarati-on-on-livestock-diversity/
	<p>De genetische verarming in de veestapel en de bescherming van kleine rassen</p>	
	<p>De technische, commerciële en administratieve beperkingen van selectie</p>	
	<p>Hoe mensen in contact brengen met actoren die betrokken zijn bij het behoud van de biodiversiteit in eigen land (kwekersgroepen, uitwisselingsnetwerken, verenigingen, etc.).</p>	

OND.	ELEMENTEN	HULPBRONNEN/...
Tech- nolo- gische auto- nomie	De ontwikkeling van technologische autonomie op de boerderijschaal. De evolutie in de relaties van boeren met technologie doorheen de geschiedenis. Hoe landbouwapparatuur, productiesystemen en technische routes beperkt houden.	Voorstelling van l’atelier paysan “Gratis ontwikkeling en bouw landbouwmachines en gebouwen”: <ul style="list-style-type: none"> • www.latelierpaysan.org/Publications
	Het versterken van de belangenbehartiging met de nadruk op de agro-apparatuur, beperkt productiesystemen en technische routes.	Campagnes Solidaire n°361, Folder “L’autonomie technologique pour l’agriculture paysanne”: <ul style="list-style-type: none"> • www.confederationpaysanne.fr/sites/1/cs/documents/CS%20361%20leger.pdf
	Kritisch denken en analyseren van spijttechnologie en digitalisering in voedsel- en landbouwsystemen. De verbanden tussen technologische ontwikkeling en schuldenlast, herverkaveling van land, rationalisering van werk en energieafhankelijkheid	The Atelier paysan plea for technological sovereignty: <ul style="list-style-type: none"> • www.latelierpaysan.org/Plaidoyer-souverainete-technologique-des-paysans
	Het opdringen van een technologisch en infrastructureel regime gericht op het maximaliseren van de productie op het land door staten en grote bedrijven.	ECVC Boeren Agroecologie in Oost-Europa en Centraal-Azië - PACE Publicatie over toekomstige technologieën en voedselsoevereiniteit: <ul style="list-style-type: none"> • www.eurovia.org/wp-content/uploads/2023/06/PACE-Future-technologies-and-FS.pdf
	Het valse 'we voeden de wereld' verhaal van de geïndustrialiseerde landbouw en digitalisering. Een kritische analyse van digitale technologieën op de boerderij en in de maatschappij.	
	DAMN-classificatie van 4IR-technologieën: Digitalisering, Automatisering en detectie, Moleculaire manipulatie en Modificatie van natuurlijke systemen. Boeren technologieën gebruikt in landbouw en agroecologie als innovatie voor voedselsoevereiniteit	

4. Methodieken

De meeste agroecologische trainingen die door leden van ECVC worden georganiseerd voor boeren, kleinschalige landbouwers en andere actoren in het voedselsysteem, zijn gebaseerd op participatieve, ervaringsgerichte methodieken zoals kennisoverdracht van boer tot boer (P2P), waardoor boeren innovatieve oplossingen kunnen vinden voor de uitdagingen waarmee ze geconfronteerd worden. Dit creëert ook een vertrouwde ruimte voor horizontale communicatie en kennisdeling tussen boeren. De methodieken omvatten een combinatie van activiteiten zoals casestudies, discussie/gespreks cirkels, visueel materiaal, storytelling. Ze kunnen plenair, in kleine groepen of zelfs individueel plaatsvinden, zowel in als buiten het klaslokaal, bijvoorbeeld op het veld van de boeren.

Een belangrijke opmerking is dat de begeleiders een ondersteunende en inclusieve omgeving moeten creëren die effectieve kruisbestuiving en het leren onder de deelnemers bevordert. En daarnaast ook het veilig delen van ervaringen en visies stimuleert. Elke sessie omvat oefeningen en participatieve technieken.

Om dit te ondersteunen, stellen we hier enkele pedagogische principes voor.

4.1 Boer tot boer (P2P) methodiek en de Dialoog der Wijzen

Kennis delen van boer•in tot boer•in (P2P) als grassroots sociale methodiek is de meest effectieve manier die tot op vandaag gekend is, en van Altieri dat sociale bewegingen op het platteland de sleutel in handen hebben¹⁰. De P2P (Peasant to Peasant) methodiek benadrukt het belang van horizontale communicatie en het delen van kennis tussen boeren. P2P benadrukt het idee dat boeren zelf de primaire actoren zijn van innovatie en kennisuitwisseling. Het erkent dat boeren een diep inzicht hebben in hun lokale omgeving, inclusief het land, zaaigoed, klimaat en sociaal-historische omstandigheden, wat hun landbouwpraktijken en -technieken beïnvloedt. Deze methodiek probeert deze rijke boerenkennis, die nauw verbonden is met het specifieke territorium en cultureel erfgoed, te benutten en te bevorderen. Leerlingen worden niet gezien als passieve ontvangers van informatie, maar als actieve deelnemers en actoren van hun eigen leerproces. De 'van boer•in tot boer•in'-methodiek moedigt leerlingen aan om deel te nemen aan een ontdekkingsproces, waarbij ze actief hun eigen kennis, ervaringen en perspectieven inbrengen en tegelijkertijd openstaan om van anderen te leren.

.....
10 Peter Rosset, Valentin Val, Lia Pinheiro Barbosa & Nils McCune (2019): Agroecology and La Via Campesina II. Peasant agroecology schools and the formation of a sociohistorical and political subject, *Agroecology and Sustainable Food Systems*, DOI:10.1080/21683565.2019.1617222

Het concept van “diálogo de saberes” of “dialogo tussen manieren van weten” in de Boer tot Boer methodiek is een benadering die de verschillende manieren waarop individuen de wereld begrijpen en ermee omgaan erkent en waardeert. Het gaat verder dan de traditionele opvatting van onderwijs als eenrichtingsoverdracht van kennis en benadrukt het belang van dialoog en wederzijds leren. De nadruk op dialoog in deze methodiek is cruciaal. In plaats van kennis simpelweg op een hiërarchische manier over te dragen, is hier het doel om een inclusief en respectvol gesprek te bevorderen waarin verschillende manieren van weten kunnen worden gedeeld, in vraag gesteld en verrijkt. Door middel van dialoog kunnen deelnemers vooropgezette ideeën in twijfel trekken, kritisch denkvermogen ontwikkelen en gezamenlijk nieuwe kennis en begrip opbouwen.

Over het geheel genomen bevorderen de Peasant-to-Peasant methodiek en het concept van “diálogo de saberes” een transformatief leerproces vanuit samenwerking, dat het belang van uiteenlopende kennis erkent en leerlingen actief betreft bij hun eigen vorming.

De nieuwe collectieve inzichten, waarden en kennis kunnen de basis vormen voor collectieve verzetsacties en de opbouw van nieuwe processen¹¹.

De organisaties die deel uitmaken van LVC hebben in toenemende mate agroecologische trainingsprocessen ontwikkeld, gericht op het versnellen van historische transitie naar voedselsoevereiniteit.

Het feit dat agroecologie gebaseerd is op het toepassen van principes die afhankelijk zijn van de lokale realiteit, betekent dat de lokale kennis en vindingrijkheid van boeren en boerinnen noodzakelijkerwijs bovenaan moet staan in dit begrip.

4.2 Politieke en technische aspecten van agroecologie combineren

“Agroecologie is een manier van leven en de taal van de natuur, die we leren als kinderen van die natuur. Het is niet slechts een verzameling van technologieën of productiepraktijken. Het kan niet in alle gebieden op dezelfde manier als een blauwdruk worden toegepast.....Agroecologie is politiek. Ze vraagt ons om machtsstructuren in de maatschappij uit te dagen en te transformeren. We moeten de controle over zaden, biodiversiteit, land en grondgebieden, water, kennis, cultuur en gemene goederen in de handen plaatsen van de mensen die de wereld voeden.”

Nyeléni Verklaring
van het Internationale
Forum voor Agroecologie, 2015

Een centraal kenmerk van alle agroecologische trainingen van La Via Campesina is dat ze zowel de technische als de politieke aspecten van agroecologie behandelen. Er zijn verschillende manieren om dit te doen. In de meeste gevallen worden meer technisch georiënteerde sessies (zoals compostering of waterretentie) gescheiden van politieke sessies (zoals voedselbeleid). Een verwante methodiek is het combineren van praktische en theoretische sessies. Deze zijn vaak, maar niet altijd, direct gekoppeld aan respectievelijk technische en politieke onderwerpen. Maar er zijn ook manieren om deze onderwerpen op een natuurlijke manier met elkaar te verbinden, bijvoorbeeld wanneer we het hebben over een bepaalde AE-praktijk en beginnen te begrijpen hoe die ons autonomer maakt ten opzichte van grote bedrijven of het beleid.

11 María Elena Martínez-Torres & Peter M. Rosset (2014) Diálogo de saberes in La Vía Campesina: food sovereignty and agroecology, The Journal of Peasant Studies, 41:6, 979-997, [dx.doi.org/10.1080/03066150.2013.872632](https://doi.org/10.1080/03066150.2013.872632)

EHNE BIZKAIA, BASKENLAND, SPANJE

De Escuela de Accion Campesina (Actie School voor Boeren) laat zien hoe de uitwisseling tussen boeren niet alleen tot kennis leidt, maar ook tot actie. Deze politieke training wordt georganiseerd door ledenorganisaties van La Via Campesina in Spanje (COAG, Sindicato Labrego Galego, EHNE Bizkaia) en niet-boerenorganisaties zoals Amigos de la Tierra, Justicia Alimentaria en Mundubat. In de training worden thema's zoals overheidsbeleid, voedselsoevereiniteit, boeren feminisme en agroecologie behandeld. De training is vooral voor jongeren die actief zijn in regionale boerenorganisaties en is gespreid over 4 tot 6 weekends. Elk weekend wordt georganiseerd door een andere organisatie en behandelt een ander thema. Deze opzet zorgt voor veel uitwisseling tussen jongeren en mensen met ervaring in de werking van een bepaalde organisatie. Deelnemers leren van elkaar terwijl ze uitwisselen met mensen die betrokken zijn bij verschillende organisatorische processen, omgevingen en politiek. Zoals Unai van EHNE Bizkaia zegt, gaat dit verder dan leren: "Uitwisseling over agrarische, politieke en transformatieve thema's versterkt ook het werk van de beweging en haar organisaties. Deelnemers leggen nieuwe contacten en doen praktische kennis en ideeën op voor acties en activiteiten die ze in hun eigen organisatie kunnen implementeren. Aan het einde van de training krijgen ze een opdracht. Ze moeten een samenvatting maken van een ontmoeting, een kleine video, die ze verspreiden via de netwerken van hun lokale organisaties. Dit is ook om jongeren voor te bereiden zodat ze in hun eigen organisaties aan de slag kunnen."

CNA, PORTUGAL

Boeren centraal stellen in onderwijs en kennis delen kan leiden tot het herstel en de heropleving van traditionele kennis. Dit is precies wat CNA gaat doen in een online cursus over agroecologie die in 2024 van start gaat. In deze cursus komt niet alleen agroecologie in bosbouw, tuinbouw en dierlijke productie aanbod maar ook de commons en faire markten. Een boeren gezin worden beschouwd als de basis van de familiale landbouw. Daarom zal een groot deel van de cursus door boeren en boerinnen zelf worden gegeven, vooral door diegene die veel kennis hebben van traditionele praktijken. Laura van CNA: "De drang naar industriële landbouw heeft geleid tot het verdwijnen van traditionele praktijken. Met de cursus willen we herinnerd worden aan hoe het 40 jaar geleden was, vóór het Europese GLB. Sommige boeren hebben geen andere keuze dan veranderen. Met de hoge inputprijzen zijn ze op zoek naar alternatieven. In het noorden van Portugal, bijvoorbeeld, zijn sommige boeren dicht bij de zee opnieuw begonnen met het gebruik van algen om het land te bemesten. De prijs van industriële meststoffen was zo hoog dat ze het zich herinnerden: "40 jaar geleden deden we het op een andere manier, dus laten we opnieuw zo beginnen". Ik denk dat we het debat kunnen bevorderen met deze webinars. Maar het is een langzaam proces, omdat we boeren op andere gedachten brengen. Namelijk tegen een systeem dat hun nu vertelt dat ze veel moeten produceren in monoculturen. We zeggen precies het tegenovergestelde wat op vandaag niet evident is."

Ehne Bizkaia, Baskenland: Theorie op dinsdag, praktijk op donderdag

Ehne Bizkaia organiseerde een feministische agroecologische school, voor en door vrouwen. Jonge boerinnen namen deel als leerlingen, terwijl vrouwen die voedsel produceren hun ervaringen deelden in workshops. In die zin werden jongeren en ervaren producenten met elkaar in verbinding gebracht. Drie maanden lang hadden de deelnemers een vast schema: Op dinsdag hadden ze een theoretische sessie (debat, ronde tafels en presentaties). Op donderdag gingen ze op veldbezoek bij een producent om te leren over een of andere voedsel praktijk (kaasmaken, malen, jam maken, etc.). Ze kregen een presentatie, daarna een praktische workshop en een gezamenlijk gesprek op af te sluiten. Er was dus theorie en praktijk, maar ook politiek en techniek vanuit de agroecologie.

Een onverwacht resultaat was dat de training de actieve en ervaren producenten ook erkenning gaf. Er kwamen nog enkele belangrijke lessen uit deze AE-school voor vrouwen: De jonge vrouwen wilden meer ruimte om met elkaar na te denken en ze wilden ook elkaars plekken bezoeken. Internationale deelnemers werden online ingeschakeld als hulpbron, maar online werkte niet goed. Vrouwen die professioneel actief waren en workshops gaven, werden ook zichtbaar gemaakt en opgewaardeerd. En tot slot had deze manier van werken aan het thema feminisme en zorg, ook invloed op de organisatie als geheel.

Sindicato Labrego Galego, Galicië: Online technische training en scholen voor politieke vorming

In Galicië in Spanje biedt de Sindicato Labrego Galego specifieke trainingsprogramma's aan over technische aspecten zoals bijvoorbeeld het weiden van vee of specifieke teeltmethoden. Sommige trainingen gebeurden via zoom, wat toegang geeft aan producenten die niet in staat zijn om naar de training te komen. Deze opleidingen worden soms verspreid over verschillende dagen, gedurende één of twee uur per dag. Het wordt op deze manier aangepakt om een grote uitdagingen van Galicië aan te pakken: mensen wonen ver uit elkaar, waardoor het voor veel boeren zeer moeilijk is om trainingsprogramma's bij te wonen die meerdere dagen duren. Vooral omdat de producenten ook uiteenlopende werkschema's hebben. SLG biedt ook politieke trainingen aan, bijvoorbeeld via de Actie School voor Boeren. Deze meerdaagse persoonlijke trainingen zijn meestal voor jongeren en hebben een sterke politieke inhoud rond de stem en visie van boer en boerin. Deze school streeft specifiek naar een evenwichtige verdeling tussen mannen en vrouwen. Een ander initiatief van SLG is de feministische boeren educatie, met workshops, veldbezoeken enz. Dit bestaat al vele jaren. De focus is niet gedefinieerd als agroecologie op zich, maar als 'boerenlandbouw met een agroecologische oriëntatie'. De onderwerpen zijn gevarieerd en kunnen zowel politieke aspecten als technische aspecten omvatten, zoals commons, zaden, berglandbouw, enz.

Toekomstboeren, Nederland: De technische en politieke aspecten van bodemgezondheid

Een van de sessies in een agroecologische training van Toekomstboeren was een praktische bodemanalyse. Deelnemers brachten grond mee van waar ze woonden en samen analyseerden ze de verschillende grondsoorten door te voelen, te ruiken en te kijken. Deze workshop veranderde vervolgens in een politieke discussie over hoe het gebruik van chemicaliën wordt gestimuleerd door overheidsbeleid, scheefgetrokken onderzoek, de lobby van grote agro-bedrijven, ... Een debat dat verder evolueert naar hoe boeren kunnen samenwerken om de gezondheid van de bodem te verbeteren met behulp van ecologische processen. Het gebrek aan overheidssteun voor deze praktijken kwam sterk naar voren zonder dat de facilitatoren hierop hoefden te wijzen. Deze workshop combineerde op prachtige wijze technische en politieke aspecten van agroecologie.

4.3 Veldbezoek en veldwerk integreren

Agroecologie leer je niet (alleen) in een klaslokaal. Samen zijn op het veld van een boer om de realiteit te zien of te ervaren. Het opdoen van zintuiglijke ervaringen is de sleutel tot het begrijpen van agroecologie.

Dit resoneert met de theorie van ervaringsgericht leren en actief leren, die een verschuiving voorstellen van theorie naar “wereld” als startpunt voor een leerproces¹².

FADEAR, Frankrijk: Werken op 3 boerderijen gedurende een jaar

In de langlopende cursussen van FADEAR voor startende boeren werd een aanpak van actief leren gebruikt om mensen bij de boerenlandbouw te betrekken. FADEAR koppelt de cursisten aan boerderijen die lid waren bij de Confederation Paysanne. De leerlingen werken een jaar lang op deze boerderijen. Dit veldwerk wordt aangevuld met klassikale lessen.

Land Workers Alliance, VK: Principes en praktijk combineren tijdens veldbezoeken

In de tweedaagse agroecologie training van LWA begint dag 1 met lezingen en groepswork over de principes van agroecologie, gevolgd door een uitwisseling om te begrijpen waar de deelnemers agroecologie in hun werk kunnen zien. Deelnemers worden dan meegenomen op een boerderijwandeling om agroecologische praktijken te observeren, gevolgd door veldwerk en groeps gesprekken met de boer•in. Op dag 2 krijgen de deelnemers nog lezingen en maken ze een systeemkaart van de boerderij die ze bezochten om de belangrijkste kwesties die de boer naar voren bracht aan te pakken. Bewegingsopbouw en politieke agroecologie komen vooral aan bod in lezingen. LWA denkt verder na over hoe ze andere vormen zouden kunnen gebruiken, zoals te velde. Verhalen vertellen, muziek maken en feestvieren zijn ook belangrijke onderdelen van de training, ook al zijn het formeel momenten na de training.

4.4 “affecten” opwekken (emotionele betrokkenheid) en een cultuur van zorg opbouwen

Training in agroecologie is niet alleen gericht op het denken en de cognitie van de mens, maar richt zich ook op hun “affecten” met andere woorden, emotionele betrokkenheid. Affecten zijn de passies, gevoelens, wensen en grieven die individuen en groepen mobiliseren om zich in te zetten voor specifieke praktijken of om ze te veranderen. Affecten kunnen diepgaande vormen van verandering teweegbrengen die verder gaan dan individueel, economisch gemotiveerd gedrag en die breken met niet-duurzame sociale, culturele en ecologische patronen. Vanuit deze beweging kunnen meer zorgzame patronen tot stand worden gebracht¹³.

Agroecologische training kan affecten opwekken die mensen motiveren om te leren, om contacten te leggen en politieke actie te ondernemen. Affecten kunnen opgewekt worden door het gebruik van methodieken die zich richten op de ervaringen, verhalen, wensen en grieven van de deelnemers. Dit kan een ruimte van vertrouwen en solidariteit creëren waar boeren eerlijke gesprekken kunnen voeren om hun praktijken te dekoloniseren (zie kader landworkers alliance)), samen kunnen komen om “hun ziel te helen” (zie kader Sindicato Labrego Galego) of zichzelf kunnen organiseren voor landactie (zie kader Toekomstboeren).

Affecten kunnen niet alleen worden gegenereerd door methodieken, maar ook door het creëren van een motiverende omgeving. Een training die enkel klassikaal gegeven wordt, zal de deelnemers snel uitputten. Daarom vindt een agroecologische training

vaak plaats op een boerderij. Omringd zijn door bomen, planten, dieren en boerderij praktijken kan bijdragen aan het welzijn van de deelnemers en stelt hen in staat om hun energie te behouden tijdens de volledige training. Daarnaast kan het contact maken met de geschiedenis, het voedsel en de ceremonies op de boerderij deelnemers inspireren om hun ervaringen in praktijk te brengen. De invloed van de omgeving van een boerderij mag niet worden onderschat, omdat deze een grotere indruk op deelnemers kan achterlaten dan de inhoud van de training. In het ideale geval versterken omgeving en inhoud elkaar.

.....
 13 Van den Berg, L., Teixeira, H. M., Behagel, J. H., Verschoor, G., Turnhout, E., Cardoso, I. M., & Botelho, M. I. V. (2022). From managing transitions towards building movements of affect: Advancing agroecological practices and transformation in Brazil. *Geoforum*, 131, 50–60.

Landworkers Alliance dekolonisatie van lesgeven

In hun training voor lesgevers gebruikt de Landworkers Alliance een affectieve methodiek die “de gemeenschapscirkel” wordt genoemd om mensen bewust te maken van hoe kolonialisme nog steeds in het onderwijs verankerd kan zijn. Door een sfeer van vertrouwen te creëren en te focussen op de persoonlijke ervaringen van leerkrachten, reflecteren mensen eerlijk op hun dagelijkse praktijk. Zoals Hatty zegt, genereert dit een vorm van reflectie die heel anders is dan een academische: “Wat we doen is een beetje informatie geven en dan een aantal zeer open vragen stellen over de ervaring en het begrip dat mensen hebben van hun eigen leven en hun concept van dekolonisatie. Omdat de vragen niet al te academisch zijn, maar over de persoonlijke gedachten en ervaringen van mensen gaan, ontstaat er een rijke discussie over de onderwerpen. Dat helpt mensen om van elkaar te leren wat je niet zou krijgen als je gewoon doorgaat met praten over problemen en overdreven academische vragen stelt.”

Sindicato Labrego Galego, Galicië: Ontmoetingen tussen boeren

SLG gebruikt verschillende strategieën om affectie te bevorderen. Elk jaar organiseert SLG een forum van twee dagen met lezingen, rondetafelgesprekken en workshops. Dit is een geweldige plek voor boeren om mensen met vergelijkbare ervaringen te ontmoeten. Voor veel boeren is dit heel helend voor de ziel. Het is een kans voor hen om uit hun eigen omgeving te komen, uit hun eigen dagelijkse problemen, en om mensen met een frisse blik te ontmoeten. Boeren en boerinnen hebben verklaard dat deze ontmoetingen hen de kracht gaven om door te gaan. Een ander voorbeeld: SLG organiseert regelmatig druk bezochte en gewaardeerde maaltijden met boeren. Dit is nog steeds de beste manier om vertrouwensrelaties te bevorderen en blijkt ook een fantastische basis voor kennisuitwisseling.

Toekomstboeren, Nederland: BoerenVuur

Het BoerenVuur is een methodiek die wordt gebruikt door Toekomstboeren. Het brengt de grieven van boeren naar boven en wil lerende en collectieve actie bevorderen. Tijdens een BoerenVuur over land in 2020 gaven deelnemers aan problemen te hebben met toegang tot grond. Velen voelden zich onzeker omdat ze slechts pachtcontracten voor 1 jaar hadden. Sommige boeren vertelden dat ze daarom vaak van plaats naar plaats moesten verhuizen. Het delen van deze ervaringen creëerde solidariteit en vertrouwen onder de deelnemers en motiveerden hun om iets te doen. Het land is te duur om individueel aan te kopen, maar collectief aankopen met burgers bood mogelijkheden. Geïnteresseerde boeren vormden een werkgroep die bestaande voorbeelden in Nederland en het buitenland onderzocht, waarbij specifiek werd gekeken naar hoe een crowdfunding op te zetten, een gemeenschap rond de grond te organiseren en een rechtspersoon voor het verworven land op te richten. Ze begonnen ook met het uitwerken van plannen voor hun eigen commons en schreven een projectvoorstel om de uitvoering ervan te ondersteunen. Op dit moment zijn enkele boeren erin geslaagd om een transitie te maken naar een commons. Dit jaar heeft de groep ook een handboek gepubliceerd met lessen over hoe je een commons boer wordt.

5. Evaluatie van trainingssessies

Om meer gedetailleerde feedback te kunnen verzamelen, moeten zowel de trainers als de deelnemers de training evalueren.

Het is aan te raden om de training eerst af te sluiten door de trainer/facilitator. Maak opmerkingen ter afsluiting over de trainingssessie: Neem even de tijd om de belangrijkste punten van de training samen te vatten. Benadruk de belangrijkste punten en het belang ervan. Bedank de deelnemers voor hun betrokkenheid en deelname tijdens de sessie.

Voor de slotreflectie moet het doel van de sessie

worden uitgelegd en moet het doel van het trainingsprogramma herinnerd worden. Het is belangrijk om openheid te geven aan de groep in het maken van hun reflecties. De deelnemers aanmoedigen om te onderzoeken hoe ze deze ideeën effectief kunnen toepassen in hun eigen specifieke situatie of context is ook belangrijk bij het afsluiten en voor de evaluatie van het programma. Dit zou een zinvol en interactief reflectieproces vergemakkelijken dat de deelnemers in staat stelt om hun leerproces te consolideren, inzichten te verwerven en strategieën te ontwikkelen om hun nieuw verworven kennis en vaardigheden toe te passen.

Evaluatie door de trainers

Tabel 1. Een voorbeeld van evaluatie van de agroecologische training door trainers

Nr	Vragen	Evaluatie
1	Hoe zou je de gedefinieerde doelstellingen van de training evalueren?	1- niet duidelijk, 2- enigszins duidelijk, 3- matig duidelijk, 4- zeer duidelijk
2	Hoe zou je de bereikte doelen (verhoogd bewustzijn van de agroecologische transitie) van de training evalueren?	1- niet bereikt, 2- enigszins bereikt, 3- matig bereikt, 4- bereikt
3	Hoe zou je de inhoud evalueren die tijdens de training werd geïntroduceerd (nut, juiste focus, specifiek belang)?	niet interessant/nuttig/geschikt (1) - interessant/nuttig/geschikt (4)
4	Hoe zou je de toegestane tijd voor deze training evalueren?	1- onvoldoende tijd, 2- enigszins voldoende tijd, 3- matig voldoende tijd, 4- voldoende tijd
5	Hoe zou je de locatie van de trainingsactiviteit beoordelen?	1- niet comfortabel, 2- enigszins comfortabel, 3- voldoende comfortabel, 4- zeer comfortabel
6	Hoe zou je de deelname van de cursisten aan opleidingsactiviteiten (het proces) evalueren?	1- niet participatief, 2- enigszins participatief, 3- matig participatief, 4 - zeer participatief
7	Hoe zou je de methodiek/trainingsaanpak evalueren?	1- niet geschikt, 2- enigszins geschikt, 3- matig geschikt, 4- zeer geschikt
8	Hoe beoordeelt u de behaalde resultaten van de training voor de deelnemers (opgedane kennis/praktijken/niveau van capaciteitsopbouw/aanmoediging)?	1- laag, 2- matig, 3- hoog, 4- zeer hoog
9	Hoe beoordeelt u de samenhang van de opleidingsactiviteit met uw verwachting en behoefte?	1- niet coherent, 2- enigszins coherent, 3- matig coherent, 4- zeer coherent
10	Hoe zou je het trainingsprogramma en de ruimte voor het delen van ervaringen en ideeën beoordelen?	1- niet geschikt, 2- enigszins geschikt, 3- matig geschikt, 4- zeer geschikt

Open vragen:

- 1) Wat kan er verbeterd worden voor toekomstige trainingsprogramma's/workshops en andere opmerkingen/suggesties?
- 2) Wat ontbrak er volgens jou tijdens de training?
- 3) Welke onderdelen moeten inhoudelijk verder worden uitgewerkt?

Evaluatie door de deelnemers

Om de evaluatie van de opleidingsactiviteiten te trianguleren, moeten de deelnemers aspecten als doelstelling, tijd, prestatie en kwaliteit van de inhoud beoordelen.

Aangezien agroecologie gebaseerd is op de drie pijlers (wetenschap, praktijk en beweging), worden

ze voorgesteld als basis voor de evaluatie door de deelnemers. Met andere woorden, mensen die deelnemen aan een training over agroecologie wordt gevraagd om de ontvangen leerresultaten te evalueren vanuit de praktijk (vraag 5 in Tab.2 en vraag a. onder Tab.2), vanuit de wetenschap (vraag 6 en vraag b. onder Tab.2) en vanuit de beweging (vraag 7 en vraag c. onder Tab.2)

Table 2. Een voorbeeld van evaluatie van de agroecologische training door deelnemers

Nr	Vragen	Evaluatie
1	Hoe zou je de bereikte doelen (verhoogd bewustzijn van de agroecologische transitie) van de training evalueren?	niet bereikt (1) - bereikt (4)
2	Hoe beoordeel je de kwaliteit van de inhoud van de training (nut, focus, specifieke interesse)?	niet interessant/nuttig/geschikt (1) - zeer interessant/nuttig/geschikt (4)
3	Hoe zou je de uitvoering van de training (het proces) evalueren als deelnemer?	Niet participatief (1) - Zeer participatief (4)
4	Hoe zou je de duur van de opleidingsactiviteiten evalueren?	niet voldoende (1) - Voldoende (4)
5	Hoe evalueer je de ontvangen praktische vaardigheden met betrekking tot agroecologie en agroecologische transitie?	niet nuttig (1) - Zeer nuttig (4)
6	Hoe evalueer je de ontvangen wetenschappelijke/theoretische kennis met betrekking tot agroecologie en agroecologische transitie?	niet nuttig (1) - Zeer nuttig (4)
7	Hoe evalueer je de ontvangen kennis en vaardigheden over bewegingsopbouw gerelateerd aan agroecologie en agroecologische transitie?	niet nuttig (1) - Zeer nuttig (4)

Open vragen:

- a) Kunt u ten minste 2-3 verworven praktische vaardigheden noemen die voor u het belangrijkste/interessantst zijn?
- b) Kunt u ten minste 2-3 verworven wetenschappelijke/theoretische punten van kennis noemen die voor u het belangrijkste/interessantst zijn?
- c) Kunt u minstens 2-3 verworven vaardigheden over bewegingsopbouw noemen die voor u het belangrijkste/interessantst zijn?

Conclusie

Boeren, boerinnen en landarbeiders zijn dagelijks bezig hun grond en regio's terug te winnen en hun cultuur en manier van leven te behouden. Zij die zich inzetten om de aarde te verdedigen en mensen te voeden, zij die agroecologisch boeren of willen boeren, zijn de hoofdrolspelers in het opbouwen van voedselsoevereiniteit.

Boeren en boerinnen worden beschouwd als de belangrijkste belanghebbenden die mogelijk zullen

deelnemen aan toekomstige trainingsprogramma's voor een agroecologische transitie. We hopen dat dit handboek voor transitie naar boeren agroecologie, de boeren zal aanmoedigen en het pad zal effenen voor het organiseren van agroecologische trainingsprogramma's gericht op het bevorderen van de agroecologische transitie en zal bijdragen aan hun betoog voor een transitie die boeren agroecologie en kleinschalige agroecologische boerderijen ondersteunt.

www.eurovia.org